

Dr. Varga Zs. András, a Kúria elnökének köszöntő beszéde
a Bíróságok Napján
2023. július 14.

Az év során máskor is, de a Bíróságok Napján különösképpen mindig ugyanarra a két ikerkérdésre keressük a választ: Mi a jog szerepe a világunkban? És mi a mi szerepünk, a bírák szerepe a társadalomban?

Erre a két kérdésre, amelyekre különösen nehéz válaszolni olyan korszakban, amikor a világ kifordul magából, amikor a szavak alapvető jelentése bizonytalanná válik, amikor a valóság és a valóságról alkotott nézeteink végletesen elszakadnak egymástól, szóval ilyenkor erre a két kérdésre különösen nehéz válaszolni. Persze megpróbáljuk követni a megszokott gondolkodási sémáinkat. Dogmatikai rendszereket állítunk fel, mert ezekben könnyebben eligazodunk, mintha a kérdések alapjaihoz nyúlnánk vissza. Ezekben a dogmatikai rendszerekben például megkonstruáljuk a jogállamisági paradigmát. Majd ennek elemzéséhez különféle rendszertani és történeti osztályozásokat végzünk el. Így elhatároljuk a jogállamiság korszakait. Megkülönböztetjük a XIX. századi törvényhozói jogállamot a XX. század eleji végrehajtó hatalmi jogállamtól, és a XX. század második felétől elterjedő bírói jogállamtól.

Ettől persze meg is nyugszunk. Hiszen mindennapi tevékenységünk, ha úgy tetszik identitásunk illeszkedik a megkonstruált dogmatikai rendszerhez, tehát minden rendben van. Ebből csak az mozdít ki, ha valaki a rendszert elkezdvi vitatni. Például felveti, hogy az, amit mi bírói jogállamnak nevezünk, az maga is szakaszolható történeti stádium, és az eredeti formája mára önálló kormányformává, jurisztokráciává alakult.

És aztán megállíthatatlanul folytatódik a nyugtalanító kérdések sora. Helyes-e, ha ez a jurisztokrácia a hatalmi ágak egyensúlyát megbontva olyan szerepet kínál a bírának és a bíróságoknak, amelyek az eredeti dogmatikai konstrukció szerint sem illetik meg? Vagy: mit lehet és mit kell tenni akkor, ha ebben a jurisztokratikus rendszerben nem csak a minden társadalmi kérdésről sőt, a társadalom jövőjéről való politikai döntés került a kezünkbe, hanem ezzel együtt a politikai befolyásért folytatott harc is megjelenik az eredetileg semleges, visszafogott, passzív hatalmi águnkban? Aztán: mit tegyünk, ha a csoportérdekek, nemzeti érdekek, nemzetek fölötti érdekek megjelennek a mindennapjainkban és nem tudunk a hűvös

szakjogi ismereteink közé bújni előlük? Találunk-e ellenszert arra, ha az átpolitizálódó bírósági miliőben válaszolnunk kell azokra a kihívásokra, amelyek bírótársaink és ezáltal saját bírói identitását kérdőjelezik meg – természetesen bírósági nyelven: ítélet, előzetes döntéshozatal, kötelező értelmezés formájában?

Attól tartok, hogy ezekre a végtelenül nyugtalanító kérdésekre nem fogunk választ találni abban a mesterségesen konstruált dogmatikai rendszerben, amely ezeket a kérdéseket szülte. Legfeljebb egyre jobban belebonyolódunk, és egyre több üres, sehová sem vezető fogalmi elhatárolással próbálunk a válaszhoz vezető újdonságot kitalálni. Ez sikerülni fog: lesznek új szempontok, osztályozások, elhatárolások. A valódi válaszok azonban hiányozni fognak.

Valószínűleg akkor járunk el helyesen, ha a saját mesterséges és agyoncizellált dogmatikai labirintusunkat elhagyva visszatérünk a kiinduló ikerkérdésekhez: Mi a jog szerepe a világunkban? És mi a mi szerepünk, a bírák szerepe a társadalomban?

A megválaszolásukhoz vezető út elején egy még ezeknél is egyszerűbb kérdést kell feltennünk: ki a bíró? A mi európai kultúránkban sok ezer év alatt igazgyöngyként, sok szenvedés és erőfeszítés során kialakított válasz erre nagyon egyszerű. Az a bíró, akit a társadalom mint politikai közösség felruházott a döntés hatalmával. Vagyonról, családról, szabadságról, néha az életről hozandó döntés hatalmával. És igen, az a bíró, akinek a döntését a politikai közösség minden vitában előre elfogadja, és megígéri, hogy kikényszeríti. Ha úgy tetszik: végrehajtja. Ehhez az igazság erejű döntési hatalommal való felruházáshoz kapcsolunk aztán jogi eljárásokat, rítusokat, közjogi ceremóniákat.

Ez a nem megszerzett, nem kiérdemelt, hanem kapott hatalom teszi a bírói létet egységessé. Ugyanazt a hatalmat és vele ugyanazt a felelősséget hordozza a bíró első nap és pályája végén. Akkor is, ha – nálunk – járásbíróként, törvényszéki bíróként, táblabíróként, kúriai bíróként vagy alkotmánybíróként gyakorolja.

Persze rögtön szembesülünk a következő kérdéssel: hogyan lehet ezt a közös és egyenlő hatalmat helyesen gyakorolni? Szerencsénk van, mert ugyanez a sok évezredes kulturális örökségünk választ ad erre is. Sőt, ez az európai jogi kultúra egészen egyedüli sajátossága: a bírói hatalmat méltányosan kell gyakorolni. Igen, méltányosan. Mit jelent ez a méltányosság? Azt, hogy hatalmunkat a saját személyes, sőt, intézményi érdekeinket félretéve gyakoroljuk. Csak a törvény előírásait követve. Akkor is, ha azzal személyesen esetleg nem értünk egyet. Azt

jelenti ez a méltányosság, hogy nem döntjük el előre, hogy a félnek, vádlottnak, sőt, akár az államnak lesz-e igaza. Nem, nem döntünk, mielőtt a tényeket megismernénk.

Nem engedünk sem rokon- sem ellenszenvnek. És nem, a hatalmunkat soha nem arra használjuk, hogy nekünk igazunk legyen. Akik soha nem felejtjük az ulpianusi parancsot: honestum vivere, alterum non laedere, suum quique tribuere: tisztességesen élni, másnak nem ártani, mindenkinek megadni, ami jár.

Nagyon nagy teher ez. Nem mindenki tud élni vele. Nem minden jogász, és nem is minden bíró egyenlő mértékben. Ezért van szükség a jogorvoslatok bonyolult rendszerére. Viszont akik ma itt vannak, akiket ma itt köszöntünk, sőt, ünnepelünk, azok a bírótársaink és a munkánkat segítő munkatársaink biztosan tudtak élni vele. Sokan vannak még, de Önök, kedves kitüntetett bírótársak és munkatársak, biztosan tudják, mit jelent a bírói hatalom méltányos gyakorlása. Ezért a hosszan és következetesen képviselt méltányosságért ma méltányosságot kapnak cserébe: az elismerésünket, a tiszteletünket. Meg talán azt, hogy példájukat képesek leszünk követni.

Isten éltesse mindnyájukat!